

PIERRE BONNASSIE, *Sobre la formació del feudalisme català i la seva primera expansió (fins a l'entorn del 1100)*.

A final del segle x, començament del segle xi, la societat catalana pot ésser caracteritzada com una societat d'homes lliures. Però les llibertats pageses són fràgils i no resisteixen pas els sotracs que, en els anys 1020-1060, marquen l'adveniment del feudalisme. Les mutacions violentes que es produeixen en aquesta època són el producte de diversos factors, dels quals es pot posar en primer terme el creixement econòmic i la transformació dels mètodes de guerra. Tot plegat porta a una generalització dels lligams de dependència. La pagesia, sotmesa al règim de la senyoria banal (o castral), veu com la seva situació es degrada i ben aviat es trobarà sotmesa als *mals usos* i a la *remença* (els quals, apareguts a final del segle xi, seran sistematitzats i institucionalitzats a final del segle xii i al segle xiii). La noblesa es renova amb la incorporació d'un nombre considerable de *milites castri* d'extracció, sovint, molt humil. La cohesió del nou grup nobiliari és assegurada per un desenvolupament molt accentuat de les relacions feudo-vassallàtiques, per la funció d'arbitratge que s'atribueixen els comtes de Barcelona i, finalment, pel dinamisme d'una primera expansió territorial en direcció a la Catalunya Nova, d'una banda, i cap a les terres occitanes, de l'altra.

MICHEL ZIMMERMANN, *Els orígens de la Catalunya feudal: els juraments de fidelitat del regnat de Ramon Berenguer I (1035-1076)*.

Els juraments escrits de fidelitat, que associen la pràctica del jurament sobre relíquies a la redacció d'un document notarial, constitueixen un remarcable instrument d'anàlisi de la societat catalana en el moment que emprèn el procés general de feudalització. Una tipologia sumària distingeix els juraments d'abast general dels que tracten d'un objecte particular, el més sovint un castell. Molt freqüentment acompanyada d'un homenatge (encara que el mot sigui tardà i escàs), la fidelitat és promesa per unes persones que pertanyen a tots els nivells de la societat; crea obligacions molt constrenyidores i ratifica una relació de força a favor del comte, la potència superior del qual és reconeguda. Quan el fidel és un comte, la fidelitat dona un fonament jurídic a la supremacia barcelonina.

Els juraments de fidelitat també ens informen sobre les estructures de la família i el paper de la dona, atorgant relleu a la mare com a única garantidora de la fidelitat promesa pel seu fill.

I per fi, els documents es presenten com a complement litúrgic d'un acord o *convenientia*. El jurament oral restableix entre les parts una relació jeràrquica de la qual el jurament en conserva la memòria. Per aquest motiu sorgeixen en el text uns verbs i fórmules en català que estructuren l'enunciat dels diversos temps de la fidelitat.

THOMAS N. BISSON, *La crisi de les franqueses catalanes (1150-1213)*.

Una de les causes de la reorganització de l'administració fiscal en època dels primers comtes-reis (1150-1180) fou el conjunt de queixes dirigides contra castells, vicaris i batlles per part dels homes de les viles lliures del domini comtal. Les queixes es troben a les llistes (sense data) d'abusos al·legats i sotmesos a la cort del comte. Hom pot descriure aquestes llistes com a memòries de la violència rural, memòries que mostren diferents tipus de violència: amenaces i intimidació (com a Terrassa i Font-Rubí); extorsió (Ribes); agents ambiciosos pretenent ésser senyors (Caldes de Malavella i Llagostera). Mostrant un sentit nostàlgic de la comunitat, els pagesos es recordaven d'un passat millor i apel·laven al comte per a millorar el present.

La majoria d'aquestes comunitats recobraren la llibertat, però persistiren certs abusos senyoriais. La pau restablerta (1173-1202) no aconseguí d'erradicar els *mals usos* que els comtes-reis i els mateixos pagesos havien admès com a costums. Els conflictes remences tingueren l'origen en una crisi de les franqueses produïda durant el segle XII.

MARTÍ AURELL, *L'expansió catalana a Provença al segle XII*.

Des de 1112, la dinastia comtal del Casal de Barcelona intenta dominar Provença. Troba, tanmateix, l'oposició del comte de Tolosa a les seves fronteres i dels senyors locals que —com els Baus— combaten el seu domini al comtat.

Aquesta dinastia imposa el seu poder de forma diversa a l'espai provençal. La Provença occidental —ciutats del Roine, Ais— constitueix un país sotmès. Contràriament, la Provença baix-alpina i oriental li manifesta la seva hostilitat.

A l'interior de la societat provençal, els oponents són nombrosos entre la vella aristocràcia. Els partidaris es troben entre els cavallers urbans i l'església. Un ajut estranger important —catalans, aragonesos, montpellerencs— fa més fàcil el control de Provença: proporciona força personal polític per implantar noves estructures administratives.

Aquest esquema d'explicació, fonamentat sobre els mètodes de la història social, qüestiona les conclusions de la historiografia tradicional catalana, que presenta de manera idíl·lica l'expansió catalana a Provença.

REYNA PASTOR, *Sobre la construcció i consolidació del sistema feudal castellano-llleonès als segles XI-XII*.

A la primera part es fan reflexions respecte a les aportacions que diversos corrents historiogràfics van realitzant sobre el feudalisme castellano-llleonès, corrents com l'institucionalista, l'estructuralista i els que parteixen de diverses interpretacions del materialisme històric.

Després es recull l'esquema proposat per Pierre Bonnassie sobre la gènesi i modalitats del règim feudal del Llenguadoc, Catalunya i el nord-oest peninsular. A partir d'un acord —tant des de l'aspecte cronològic com del conceptual— sobre el seu esquema per a Castella i Lleó, es proposaran altres arguments i algunes matisacions. Es considerarà el procés de senyorialització i els canvis consegüents en les relacions de producció i en les formes de participació de la renda.

Es traça una arquitectura i una cronologia de la senyorialització a partir de les dades aportades per nombrosos i apreciables estudis sobre la formació i desenvolupament de senyories eclesiàstiques, especialment monacals, estudis organitzats de manera similar a partir de la lògica que es desprèn de la documentació mateixa.

La cronologia assenyalà que l'etapa de senyorialització, ubicada a començament dels anys quaranta del segle XI, es fa més intensa a final d'aquest segle i du-

rant la primera meitat del segle XII. Coincideix, per tant, amb la primera i segona etapa assenyalades per Bonnassie en la seva proposta: amb la primera, la del segle XI, en la qual evolucionen les relacions socials de base i s'instal·la la senyoria jurisdiccional; i amb la segona, en la qual apareixen canvis fonamentals, anarquia política i social, increment de la força de la noblesa i desenvolupament de les institucions vassallàtico-beneficiàries. Això mostra un cop més que la senyoria banal o jurisdiccional i les relacions de producció feudals, expressades en les diverses formes de dependència dels camperols, de les quals deriven les formes específiques de la propietat i de la renda feudal, constitueixen la base fonamental del sistema i tenen una història més llarga que les relacions feudo-vassallàtiques. Però també es pot veure que aquest *complex senyorial* sosté i és sostingut per aquestes relacions.

PIERRE GUICHARD, *La segona expansió feudal catalana, continental i d'ultramar*.

El procés de l'expansió catalano-aragonesa del segle XIII, els seus determinants, els efectes sobre les societats conquerides i el tipus de societats «de reconquesta» es troben lluny d'ésser objecte d'un acord historiogràfic. La idea central del col·loqui és descobrir les relacions que lliguen l'expansió a la feudalització de la societat cristiana. Però si hom no pot plantejar una interpretació intel·lectualment satisfactòria de la conquesta al marge d'una percepció dels caràcters diferencials de la societat conqueridora i de la societat conquerida, cal també donar compte dels aspectes no-feudals tant de l'acció de conquesta en si mateixa, com de les societats que han sorgit de l'avanç cristià, i facilitar una interpretació coherent de les formacions socio-polítiques dominades, per a les quals el concepte de «societat tributària» sembla que constitueix un instrument d'anàlisi útil. Entre les aportacions particularment interessants de les recents investigacions, de les quals s'ha donat compte en les comunicacions d'aquesta segona part del col·loqui, cal subratllar l'estreta associació de l'arqueologia i de la toponímia en la problemàtica històrica, i l'anàlisi precisa d'estructures jurídiques, econòmiques i socials de caràcter local, especialment a través del sistema de l'emfiteusi, el qual sembla ésser l'instrument per excel·lència de la forma particular de feudalització que coneixien les regions recentment conquerides. Un dels problemes més interessants que es pot emmarcar més bé a partir d'aquestes anàlisis, malgrat que les llacunes de la documentació en fa difícil la solució, és el de l'extensió, la naturalesa exacta i el sistema de posta en conreu de la petita explotació, la qual es troba en la base de l'edifici socio-econòmic.

PAUL FREEDMAN, *La condició social de la pagesia catalana al segle XIII*.

A l'època de la formació de Catalunya els pagesos eren lliures d'obligacions servils, però els trastorns polítics i econòmics del segle XI permeteren que els nobles oprimissin llurs pagesos. Aquest procés de senyorialització esdevingué encara més sever al segle XIII. Fou precisament en aquesta època quan hom reconegué per primera vegada una distinció *de facto* entre la forma d'explotació a la Catalunya Vella i la Nova.

La legislació i els juristes definiren per primer cop al segle XIII la pagesia de remença. D'una importància especial fou la incapacitat de certs pagesos de deixar la terra. Els *mals usos* i el dret dels senyors a maltractar els pagesos també es definiren en el mateix període, tot i que més endavant adquiririen una major importància.

Els canvis del pensament legal es reflecteixen en les condicions socials i econòmiques de l'època i es poden reconstruir a base dels documents provinents dels

arxius catalans. En aquest sentit, són especialment interessants les cartes de lliurament personal, els reconeixements de dependència i les cartes de redempció. Aquests tipus de testimonis esdevenen més nombrosos cap a l'any 1200, si fa no fa.

Així, doncs, al segle XIII la condició servil es definí i alhora s'aplicà a Catalunya. Tot plegat havia d'influir a llarg termini en la llibertat i en la situació econòmica de la pagesia catalana fins a la guerra dels remences, al final del segle XV.

CHRISTIAN GUILLERÉ, *Ciutat i feudalisme a la Catalunya de la Baixa Edat Mitjana (Girona i la seva vegueria al segle XIV)*.

Una presentació de les forces en presència posa en relleu l'especificitat de la ciutat. La ciutat apareix com un illot de llibertat. La comunicació tracta de dos temes: la ciutat en front del feudalisme, que considera l'aspecte jurídic, i la ciutat en el feudalisme, que presenta els aspectes econòmics i socials.

El primer tema estudia la defensa dels ciutadans, la participació en la defensa del regne i el problema de les jurisdiccions de la vegueria. Hom constata l'afebliment constant dels drets reials, que la ciutat intenta de compensar amb una política de rescat a títol comú o particular.

Però la ciutat també pot evolucionar en la seva vegueria amb una gran facilitat. En primer lloc, perquè el patriciat gironí posseix nombrosos drets al voltant de la ciutat, en el camp circumdant. D'altra banda, s'estableixen lligams matrimonials entre aquest patriciat i la noblesa.

Les forces de dissolució no vénen de la ciutat, sinó més aviat de la pròpia societat pagesa.